

Zeepkist voorafgaand aan gezamenlijke I&O sessie
Gorinchem en Molenlanden, 5 juni 2024, 19:00 uur
samenvattend verslag

Voorzitter: **de heer Kees van Willigen**

Spreker 1 : **de heer Henk Werkman**
namens: *Windunie*

Spreker 2: **de heer Diederik Gommers**
namens: *participatiegroep vlak K, met ondersteuning van de overige
participatiegroepen*

De **voorzitter** opent de zeepkist en licht de orde van deze bijeenkomst toe.

Voor Molenlanden is het misschien een nieuw fenomeen maar in Gorinchem is het de gewoonte om voor de raadsvergadering een half uur de kans bieden aan inwoners om te melden wat zij op hun hart hebben. Hiervoor hebben mensen zich kunnen melden en er zijn twee sprekers die zich hebben aangemeld.

Hij geeft het woord aan de eerste spreker.

De heer **Henk Werkman** stelt zich voor. Hij is geen inwoner van Gorinchem of de Alblasserwaard en ook geen medewerker van deze gemeenten. Hij is al een jaar of vier betrokken bij de initiatieven zoals die in deze regio spelen. Hij is medewerker van de Coöperatie Windunie en maakt graag gebruik van deze gelegenheid om een aantal zaken te vertellen die er gebeuren in de rest van Nederland of daarbuiten die van invloed zijn voor deze regio. Het gaat hier om een mogelijk windpark, maar hij wil ook graag het bredere perspectief aangeven. Vanochtend heeft hij op CNN de publicatie gezien van het Copernicus Instituut die inmiddels ook op Nu.nl staat. Het geeft aan dat de afgelopen 12 maanden de warmste maanden waren ooit! Dat is het grotere plaatje. Het gaat om windmolens maar ook om klimaatverandering en is ook een andere manier om iets te kunnen doen met windmolens.

Twintig jaar geleden is de Coöperatie Windunie opgericht door een groep boeren in het noorden van het land die de stroom van hun windturbines zelf wilde verkopen. Zij kozen voor een coöperatie als democratische samenwerkingsvorm omdat deze staat voor "One Person, One Vote". Deze groep boeren wilde niet een speelbal worden van de grote

energiebedrijven, maar zelf bepalen wat er met hun opgewekte stroom gebeurt. Met andere woorden zelf bepalen aan wie je de stroom verkoopt en tegen welke prijs.

En dat uitgangspunt is nog steeds verankerd in het DNA van de organisatie Windunie. Zelf bepalen aan wie je jouw stroom verkoopt en tegen welke prijs. Op een transparante en eerlijke manier, zodat de voordelen en de nadelen, de lusten en de lasten, goed worden verdeeld onder de mensen die er het meeste last van hebben.

En op die filosofie verkoopt Windunie ongeveer 20% van alle windenergie op land in Nederland. Ondertussen doen we veel meer dan wind- of zonneparken en zijn we druk om energiehubbs te maken in Nederland. En in een energie hub koppelen we de opgewekte stroom (vanuit wind of zon) aan de burgers of bedrijven, zo veel mogelijk in een lokaal gebied. Op een coöperatieve manier. Dit noemen we een Local-4-Local Energy hub. Windunie is in het afgelopen jaar benaderd door mensen uit deze regio om te kijken of we hierover kunnen meedenken. Daarom is de heer Werkman hier.

Hij roept de aanwezigen op om er een lokale energie hub van te maken. Want er zitten een aantal voordelen in – naast de nadelen die ongetwijfeld ook vanavond zullen worden genoemd. Dit is een relatief nieuw marktmodel waar lokaal opgewekte stroom lokaal geleverd wordt aan de leden van de energiegemeenschap tegen een stabiele en eerlijke kostprijs. Hiermee wordt de afhankelijkheid van de internationale markt sterk verminderd.

De eigenschappen die bij een energie hub horen zijn: (1) Energie is een basisbehoefte, (2) Duurzaamheid, (3) Leefbaarheid, (4) Geen winstoogmerk met oog voor continuïteit, (5) Eigendom en democratisch zeggenschap, (6) Transparantie en eerlijkheid in prijs en proces.

Door het toepassen van dit model wordt de stroom tegen een zo laag mogelijke prijs aangeboden aan lokale ondernemers en inwoners voor een lange periode. Wind is de uiteindelijk de goedkoopste en meest efficiënte manier van duurzame energie opwek. Kijk naar studies die gaan over levelised cost of energy (LCOE). En als we dan ook nog 75% zelf opgewekte wind energie kunnen koppelen met 25% zonne-energie – dan zie je dat de complementariteit van hun profielen elkaar versterken. Dan krijg je een gecombineerd profiel dat prima past op een groep bedrijven en een woongemeenschap. Op die manier kan je net als met je eigen zonnepanelen, je voor het allergrootste gedeelte voorzien in je eigen stroom behoefte.

Ter afronding zegt de heer Werkman dat de klimaatverandering beter merkbaar is dan ooit, ook voor alle Nederlanders. Bosbranden op Griekse vakantie-eilanden, geen sneeuw op de pistes, stijgende waterspiegels, overstromingen of de steeds heftigere regenbuien in uw tuin.

Heel Nederland is bezig met verduurzaming, om allerlei redenen.

Jullie hebben hier in deze RES regio een zeer goede gelegenheid om iets heel moois te doen voor jullie gemeentes. Namelijk een start maken met

een nieuw energie systeem, van-voor-en-door jullie burgers en bedrijven die hier zijn. Denk hierbij aan maximaal lokaal eigendom, en zorg voor zeggenschap met betrekking tot de verkoop van de opgewekte stroom en tegen welke prijs. En maak gebruik van de aanwezige energie coöperaties, die al tot doel hebben om jullie gemeenschap te verduurzamen. Het liefst met groene energie.

(De aanwezigen reageren met applaus.)

De voorzitter geeft de aanwezigen gelegenheid om vragen te stellen.

Mevrouw **Monique de Bruin** van werkgroep O uit Hoogblokland heeft onlangs gelezen dat er in Amerika een onderzoek is geweest en dat geconstateerd is dat als er een bundel windmolens staat het op die plek een graad warmer is. Is de heer Werkman hiervan op de hoogte?

De heer **Werkman** zegt dat rapport niet te kennen. Hij geeft aan dat hij eerder in de telecommunicatie heeft gewerkt. Destijds waren er regelmatig berichten in de pers dat zendmasten slecht waren voor de gezondheid. Daar is veel ophef over geweest. Er zijn nu meer dan ooit zendmasten maar niemand schrijft meer over die gezondheidsitems. Hij wil hiermee niet zeggen dat windmolens of andere technologie niet schadelijk zou kunnen zijn, maar totdat de Nederlandse overheid bepaalde uitspraken erkent lijkt het voorbarig om te zeggen dat het kan zorgen voor negatieve ervaringen.

De **voorzitter** stelt vast dat er geen vragen meer zijn en geeft de tweede spreker het woord.

De heer **Diederik Gommers** spreekt namens participatiegroep vlak K met ondersteuning van de overige participatiegroepen.

Hij zegt dat het de eerste keer was dat hij zenuwachtig was voor dit praatje. Hij vond het spannend want aan de ene kant is hij een bezorgde burger maar ook de arts die goed voor zijn patiënten wil zorgen en ook de wetenschapper die integer wil zijn. Wind, turbines en gezondheid is best lastig. Je moet ook iets met duurzaamheid. Hij kreeg van de week het rapport van de RIVM. Helaas heeft hij de meest giftige eieren van Molenlanden maar ze hebben 22 jaar erg lekker gemaakt. Het voelt heel gek dat hij 22 jaar heel giftige eieren heeft gekregen, misschien wel Pfas in zijn lichaam heeft en nu moet afwachten of hij kanker krijgt. Maar die relatie is best lastig. Dat is hetzelfde met gezondheid en windturbines. Windturbines maken geluid, al of niet hoorbaar, en dat kan gezondheidsklachten geven, hinder en slaapstoornissen. Het doen van goed onderzoek naar slaapstoornissen is lastig. Vragenlijsten moeten gevalideerd zijn en je kunt veel onderzoeken vinden maar ze laten tegenstrijdige resultaten zien. Er zijn resultaten die zeggen dat windmolens helemaal geen gezondheidsklachten geven. Maar er zijn ook artikelen die duidelijk laten zien dat als je dicht omwonende bent van een

windturbine je gezondheidsklachten kan krijgen. Van ernstige slaapstoornissen is bekend dat het iets doet met onze gezondheid. Het allerbelangrijkste is, als je de directe relatie wil aantonen, dan kom je uit bij dier experimenteel onderzoek. Dat hebben we ook gezien met de Pfas eieren. Als je heel veel Pfas geeft aan bepaalde dieren, dan worden ze ernstig ziek en gaan ze snel dood. Maar de directe relatie kunnen we niet zien met mensen. Er is iemand in Sliedrecht en die heeft een hoge Pfas waarde en in de krant stond dat hij ook leukemie had maar dat wil niet zeggen dat hij dat van de Pfas van Chemours heeft. Die één op één relatie is lastig te leggen.

Dat heb je ook met windturbines. Er is wel dierexperimenteel onderzoek dat als geluid te hard is en te lang en te veel, dat het effect heeft. Je schrikt als je als wetenschapper in deze literatuur duikt. Dan kom je een artikel tegen van Nivel, dat onderzoek heeft gedaan in Nederland tussen 2010 en 2020. Die heeft de database van de huisartsen gebruikt. De conclusie is dat er eigenlijk niet zoveel te vinden is. Daar schrikt de heer Gommers van. Echt slecht onderzoek. Als hij zelf dat zou publiceren dan denkt hij zijn hoogleraar stoel kwijt te zijn. Dat dat naar buiten gebracht kan worden vindt hij erg raar.

Zo zie je het ook met de factsheet van de RIVM. We hebben nu een nieuwe, van oktober 2023, maar die factsheet is al op drie wetenschappelijke punten aangepast en teruggetrokken. Het is heel belangrijk wat er in staat over de effecten op de gezondheid. De grenswaarden. Er staat nog steeds een BR curve in, een blootstellings response curve, waar wetenschappers het niet over eens zijn of die klopt. Dat heeft te maken met het geluidsniveau en hoeveel procent van de mensen er dan hinder van heeft. De grens die aangehouden wordt is 10% maar de wetenschappers zeggen dat wat er nu gebruikt wordt in het factsheet 30% is omdat het een omrekeningsfactor is. Een van de schrijvers van de RIVM zegt dat hoge windturbines net zoveel lawaai maken als lage windturbines, dus maak je geen zorgen. Maar dat is niet gebaseerd op enig artikel. Er zijn artikelen te vinden waarin staat dat natuurlijk hoge windturbines met een veel groter rotorblad veel meer lawaai maken. Daar hoeft je geen wetenschapper voor te zijn.

Dat doet de heer Gommers denken aan vaperen. Vaperen en de rookindustrie wilden ons doen geloven dat onze kinderen rustig konden vaperen want dat was niet erg voor de gezondheid. Uiteindelijk blijkt nu na een aantal jaren dat het wel zo is. Die tabaksindustrie en de lobby is gigantisch groot. Dat zien we ook een beetje met de windindustrie. Twee weken geleden had hij contact met Christel Lammers van het nationaal programma van de RES. Hij vroeg haar, natuurlijk moeten we iets aan duurzaamheid doen, maar wat is nou belangrijker, de gezondheid of de duurzaamheid.

Toen zei ze natuurlijk gezondheid.

De heer Gommers vindt het lastig met de kennis van nu om daar een goed oordeel over te vellen. Moeten we eigenlijk niet iemand anders vragen om daar meer onderzoek naar te doen. Zouden we niet aan de

Gezondheidsraad moeten vragen of zij gedegen onderzoek kan doen en advies kan geven aan de Nederlander en ook aan jullie, waar we rekening mee moeten houden voor die gezondheidsklachten.

De heer Gommers vindt het lastig, hij wil ook iets doen aan duurzaamheid maar hij vindt dat we ons op glad ijs bevinden met gezondheid. Het kan zo maar zijn dat het niks voorstelt maar er zijn ook experimenten die in Groningen gedaan worden met een windpark op 500 meter van omwonenden. De huisarts daar vertelt dat er veel klachten zijn.

(De aanwezigen reageren met applaus.)

De voorzitter geeft gelegenheid voor het stellen van vragen.

De heer **Ruud van Rijn** woont in Giessenburg en kijkt uit op drie windmolens. Er is een relatie gelegd tussen geluid en gezondheid. Hij heeft meer last van de A15 en de Betuwelijn. Zijn daar ook onderzoeken naar gedaan met betrekking tot het effect op de gezondheid?

De heer **Gommers** zegt dat er zeker een relatie is met rijkswegen, spoorwegen, vliegvelden. Windturbines staan misschien wel onderaan de lijst. Wonen in de buurt van een vliegveld is het ergste. Verschillende geluidsbronnen mag je ook weer niet bij elkaar optellen, maar je moet er wel rekening mee houden dat het extra effect heeft op de geluidshinder. Er is ook verschil tussen mensen die er meer of minder last van hebben. Dat heeft ook met veel factoren te maken. 10% van de mensen is overgevoelig voor geluidslast.

Mevrouw **Everdien Hamann** begrijpt dat je pas na vele jaren de effecten kan zien van dit soort last bij mensen. In Denemarken heeft men al 30 jaar of langer windenergie. Zijn daar geen onderzoeken uitgevoerd?

De heer **Gommers** antwoordt dat je nu merkt dat het duidelijk wordt vanuit Groningen waar een windpark dichtbij woningen is gezet dat er ernstige klachten zijn. Slaapstoornissen kunnen licht zijn maar als ze ernstig zijn hebben ze effect op je functioneren. In Denemarken is er veel ervaring maar zij hebben een andere veiligheidsmarge aangehouden. Hun afstand tot windmolens is 1,2 tot 1,5 km. Dat is een grotere marge dan in Nederland aangehouden wordt. Er is een relatie tussen geluidsniveau en afstand van de turbine tot de omwonende.

De heer **Wout de Jong**, raadslid in Molenlanden merkt op dat op 30 juni 2021 de Raad van State een uitspraak heeft gedaan en daarmee zijn nieuwe normen voor windenergie gesteld. Op dit moment wordt gewerkt aan nieuwe wetgeving voor windturbineparken. Hij vraagt of de heer Gommers betrokken is bij deze wet.

De heer **Gommers** antwoordt dat hij er niet bij betrokken is.

De heer **Teus van Houwelingen** is lid van werkgroep O. Jaren geleden heeft hij veel gewerkt met antennemasten. Het Nationaal Antennebureau van het ministerie van Economische Zaken wist uit te leggen dat een aantal deskundigen heeft bepaald dat dit niveau van elektromagnetische velden schadelijk zou kunnen zijn. Voor de zekerheid is er een factor 100 bovenop genomen omdat men nog niet alles wist. Een zelfde benadering is er ook gekozen als het gaat om pcb's, kwik in voedsel en allerlei andere stoffen. Verbaast de heer Gommers zich niet samen met hem dat als het gaat om geluid men dat principe niet huldigt?

De heer **Gommers** is het hiermee eens. De grenswaarde is vaak gebaseerd op dierexperimenteel onderzoek. Dat zou je ook willen doen voor geluid maar het lastige van het geluid is dat het niet continu is maar afhankelijk van allerlei factoren. Bij een hoge turbine is er veel minder demping van bomen bijvoorbeeld. Dat soort aspecten is heel belangrijk om mee te nemen bij de geluidseffecten voor de omwonenden.

De **voorzitter** stelt vast dat er geen vragen meer zijn. Hij stelt vast dat het dilemma mooi is geschetst. Hij sluit de bijeenkomst af en nodigt de aanwezigen uit om plaats te nemen in de raadzaal voor zover er ruimte is. In de hal kan de vergadering gevolgd worden via het grote scherm. Om half acht wordt begonnen met de beeldvormende sessie, in Gorinchem een I&O genaamd.